

متن و ترجمه‌ی

اصول کافی

ثقة الاسلام
محمد بن يعقوب كليني
(۳۲۹ق)

ترجمه: مؤسسه فرهنگی شمس الضحی

@kafilearn

سید الخیر السید

کتاب العقل و الجمل

۱- أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا، مِنْهُمْ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ اسْتَنْطَقَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَقْبِلْ! فَأَقْبَلَ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَدْبِرْ! فَأَدْبَرَ. ثُمَّ قَالَ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي، مَا خَلَقْتُ خَلْقًا هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ. وَ لَا أَكْمَلْتُكَ إِلَّا فِيمَنْ أُحِبُّ. أَمَا إِلَيَّ إِيَّاكَ أَمْرٌ، وَإِيَّاكَ أَنْهَى، وَإِيَّاكَ أَعِيبُ.

امام باقر علیه السلام فرمودند: وقتی خدا عقل را آفرید، او را مورد بازجویی قرار داده و به او فرمود: رو کن! او رو کرد. سپس به او فرمود: پشت کن! او پشت کرد. سپس فرمود: قسم به عزت و جلالم، من مخلوقی نیافریدم که او را بیشتر از تو دوست داشته باشم. و تو را جز در کسی که دوستش دارم کامل نمی گردانم. بدان که من تنها به تو دستور می دهم، و تنها تو را باز می دارم، و تنها تو را سرزنش می کنم، و تنها به تو پاداش می دهم.

۲- عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ، عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: هَبَطَ جَبْرَيْلُ عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ فَقَالَ: يَا آدَمُ، إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أُخَيِّرَكَ وَاحِدَةً مِنْ ثَلَاثٍ؛ فَاخْتَرَهَا وَدَعِ اثْنَتَيْنِ. فَقَالَ لَهُ آدَمُ: يَا جَبْرَيْلُ، وَمَا الثَّلَاثُ؟ فَقَالَ: الْعَقْلُ وَ الْحَيَاءُ وَ الدِّينُ؛ فَقَالَ آدَمُ: إِنِّي قَدْ اخْتَرْتُ الْعَقْلَ. فَقَالَ جَبْرَيْلُ لِلْحَيَاءِ وَ الدِّينِ: انصِرْفَا وَ دَعَا. فَقَالَا: يَا جَبْرَيْلُ، إِنَّا أُمِرْنَا أَنْ نَكُونَ مَعَ الْعَقْلِ حَيْثُ كَانَ. قَالَ: فَشَأْنُكُمْمَا وَ عَرَجَ.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: جبرائیل بر آدم علیه السلام فرود آمد و گفت: ای آدم، به من دستور داده شده تا از تو بخواهم بین سه گزینه یکی را انتخاب و دو تای دیگر را رها کنی. آدم به او گفت:

جبرائیل، آن سه گزینہ چیست؟ جبرائیل گفت: عقل، حیا و دین؛ آدم گفت: من عقل را انتخاب می‌کنم. جبرائیل خطاب به حیا و دین گفت: برگردید و او را رها کنید. آن دو گفتند: جبرائیل، ما مأموریم هر کجا که عقل هست، ما هم همان جا با او باشیم. جبرائیل گفت: خود دانید! و به آسمان رفت.

۳- أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا، رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا الْعَقْلُ؟ قَالَ: مَا عِيدٌ بِهِ الرَّحْمَنُ وَ اكْتَسَبَ بِهِ الْجِنَانُ. قَالَ: قُلْتُ: فَأَلَّذِي كَانَ فِي مُعَاوِيَةَ؟ فَقَالَ: تِلْكَ التَّكْرَاءُ؛ تِلْكَ الشَّيْطَانَةُ. وَ هِيَ شَبِيهَةٌ بِالْعَقْلِ وَ لَيْسَتْ بِالْعَقْلِ.

یکی از اصحاب امام صادق علیه السلام از ایشان پرسید: عقل چیست؟ ایشان فرمودند: آن چه خدا به آن عبادت می‌شود و بهشت به آن به دست می‌آید. راوی گوید پرسیدم: پس آن چه در معاویه بود چیست؟ حضرت فرمودند: آن نیرنگ است؛ آن شیطنت است. و شبیه به عقل می‌باشد ولی عقل نیست.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنِ ابْنِ فَضَالٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ، قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: صَدِيقُ كُلِّ امْرِئٍ عَقْلُهُ وَ عَدُوُّهُ جَهْلُهُ.

امام رضا علیه السلام می‌فرمایند: دوست هر کس عقل اوست و دشمنش جهل او.

۵- وَ عَنْهُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ فَضَالٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ عِنْدَنَا قَوْمًا لَهُمْ حَبَّةٌ وَ لَيْسَتْ لَهُمْ الْعَزِيمَةُ؛ يَقُولُونَ بِهَذَا الْقَوْلِ. فَقَالَ: لَيْسَ أَوْلَيْكَ مِمَّنْ عَاتَبَ اللَّهُ. إِنَّمَا قَالَ اللَّهُ: ﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ!﴾

حسن بن جهم گوید: به ابو الحسن [امام کاظم یا امام رضا] علیه السلام عرض کردم: نزد ما [شیعیان] عده‌ای هستند که محبت [شما اهل بیت] را دارند ولی آن عزم راسخ [لازم] را ندارند. همین قدر است که به این قول [امامت] اعتقاد دارند. ایشان فرمودند: این‌ها آن کسانی نیستند که

خدا مورد سرزنش قرار داده است. بلکه خدا فرموده: ﴿پس عبرت گیرید ای صاحبان بینش و بصیرت﴾ [نه ایشان].

۶- أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ، عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ كَانَ عَاقِلًا كَانَ لَهُ دِينَ وَمَنْ كَانَ لَهُ دِينَ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

امام صادق علیه‌السلام فرمودند: کسی که عاقل باشد دین دارد و کسی که دین داشته باشد وارد بهشت می‌شود.

۷ - عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ يَقُطِينٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي الْجَارُودِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّمَا يُدَاقُّ اللَّهُ الْعِبَادَ فِي الْحِسَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى قَدْرِ مَا آتَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ فِي الدُّنْيَا.

امام علیه‌السلام فرمودند: خدای متعال در حساب و کتاب روز قیامت تنها به مقداری که در دنیا به بندگان عقل داده است نسبت به آنان ریزبینی می‌کند.

۸ - عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَحْمَرِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الدَّيْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فُلَانٌ مِنْ عِبَادَتِهِ وَدِينِهِ وَفَضْلِهِ. فَقَالَ: كَيْفَ عَقَلُهُ؟ قُلْتُ: لَا أَدْرِي. فَقَالَ: إِنَّ الثَّوَابَ عَلَى قَدْرِ الْعَقْلِ. إِنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ فِي جَزِيرَةٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ خَضْرَاءَ نَضْرَةَ كَثِيرَةَ الشَّجَرِ ظَاهِرَةَ الْمَاءِ، وَإِنَّ مَلَكًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ مَرَّ بِهِ. فَقَالَ: يَا رَبِّ، أَرِنِي ثَوَابَ عَبْدِكَ هَذَا. فَأَرَاهُ اللَّهُ تَعَالَى ذَلِكَ، فَاسْتَقَلَّهُ الْمَلَكُ. فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنْ: اصْحَبْهُ. فَأَتَاهُ الْمَلَكُ فِي صُورَةِ إِنْسِيٍّ. فَقَالَ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا رَجُلٌ عَابِدٌ بَلَّغَنِي مَكَانَكَ وَعِبَادَتَكَ فِي هَذَا الْمَكَانِ؛ فَأَتَيْتُكَ لِأَعْبُدَ اللَّهَ مَعَكَ. فَكَانَ مَعَهُ يَوْمَهُ ذَلِكَ. فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ لَهُ الْمَلَكُ: إِنَّ مَكَانَكَ لَنَزَاهُ وَمَا يَصْلُحُ إِلَّا لِلْعِبَادَةِ. فَقَالَ

لَهُ الْعَابِدُ: إِنَّ لِمَكَانِنَا هَذَا عَيْبًا. فَقَالَ لَهُ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: لَيْسَ لِرَبَّنَا بَهِيمَةٌ! فَلَوْ كَانَ لَهُ حِمَارٌ رَعَيْنَاهُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ؛ فَإِنَّ هَذَا الْحُشِيشَ يَضِيعُ. فَقَالَ لَهُ ذَلِكَ الْمَلِكُ: وَمَا لِرَبِّكَ حِمَارٌ؟! فَقَالَ: لَوْ كَانَ لَهُ حِمَارٌ مَا كَانَ يَضِيعُ مِثْلُ هَذَا الْحُشِيشِ!! فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى الْمَلِكِ: إِنَّمَا أُثْبِتُهُ عَلَى قَدْرِ عَقْلِهِ.

سلیمان دپلمی گوید: به امام صادق علیه السلام در خصوص عبادت و دیانت و فضائل فردی سخن گفتم. ایشان فرمودند: عقلش چقدر است؟ عرض کردم: نمی دانم. فرمودند: پاداش [الهی] به مقدار عقل [فرد] بستگی دارد. فردی در بنی اسرائیل بود که در یک جزیره ای سرسبز و خرم و پر آب و درخت در میان دریا مشغول عبادت خدا بود. روزی گذر یکی از ملائکه به او افتاد. به خدا عرض کرد: خدایا، پاداش این بنده را به من نشان ده! خدا پاداش او را به آن فرشته نشان داد. این پاداش در چشم فرشته بسیار ناچیز بود. خدای متعال به فرشته وحی فرمود که با او همنشین شو. پس آن فرشته به شکل یک انسان نزد او آمد. آن مرد به فرشته گفت: تو کیستی؟ فرشته گفت: من مرد عابدی هستم که خبر جایگاه تو و عبادت کردنت در این مکان به من رسیده و آمده ام تا خدا را به همراهت عبادت کنم. بدین ترتیب آن روز را همراه او بود. فردای آن روز فرشته به عابد گفت: این مکان [چه] خرم است و تنها به درد عبادت می خورد. عابد به او گفت: این مکان ما یک عیب دارد. فرشته به او گفت: چه عیبی؟ عابد گفت: خدای ما یک چهارپا ندارد! که اگر [مثلاً] یک الاغی داشت، ما آن را در این محل می چرانیم؛ زیرا این علفها [دائماً] دارند از بین می روند. آن فرشته به او گفت: و آیا خدای تو الاغ ندارد؟! عابد گفت: اگر او الاغی داشت که این علفها این چنین از بین نمی رفتند!! در این هنگام خدای تعالی به آن فرشته وحی فرمود: تنها به مقدار عقلش به او پاداش خواهم داد.

۹- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ التَّوْفِيِّ، عَنِ السَّكُونِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِذَا بَلَغَكُمْ عَنْ رَجُلٍ حُسْنُ حَالٍ فَانظُرُوا فِي حُسْنِ عَقْلِهِ؛ فَإِنَّمَا يُجَازَى بِعَقْلِهِ.

امام صادق علیه‌السلام از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله نقل فرمودند: وقتی در خصوص حال خوب فردی خبری به شما رسید، خوبی عقل او را بررسی کنید. زیرا تنها به [مقدار] عقلش پاداش می‌بیند.

۱۰- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: ذَكَرْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَجُلًا مُبْتَلًى بِالْوُضُوءِ وَالصَّلَاةِ، وَقُلْتُ هُوَ رَجُلٌ عَاقِلٌ. فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَ أَيْ عَقْلِي لَهُ وَ هُوَ يُطِيعُ الشَّيْطَانَ؟! فَقُلْتُ لَهُ: وَ كَيْفَ يُطِيعُ الشَّيْطَانَ؟ فَقَالَ: سَأَلَهُ هَذَا الَّذِي يَأْتِيهِ مِنْ أَيْ شَيْءٍ هُوَ؟ فَإِنَّهُ يَقُولُ لَكَ: مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ.

عبدالله بن سنان گوید: فردی را نزد امام صادق علیه‌السلام یاد کردم که گرفتار [وسواس] در وضو و نماز بود و گفتم که او انسان عاقلی است. امام صادق علیه‌السلام فرمودند: این چه عقلی است که او دارد در حالی که فرمان شیطان را اطاعت می‌کند؟! به ایشان عرض کردم: چگونه فرمان شیطان را اطاعت می‌کند؟ ایشان فرمودند: از خودش پیرس که این [وسواس] که به او دست می‌دهد از کجا می‌آید؟ خود او به تو پاسخ خواهد داد: کار شیطان است.

۱۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ، رَفَعَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَا قَسَمَ اللَّهُ لِلْعِبَادِ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنَ الْعَقْلِ؛ فَتَوْمُ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ سَهْرِ الْجَاهِلِ، وَ إِقَامَةُ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ شُحُوصِ الْجَاهِلِ. وَ لَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا وَ لَا رَسُولًا حَتَّى يَسْتَكْمِلَ الْعَقْلَ، وَ يَكُونَ عَقْلُهُ أَفْضَلَ مِنْ جَمِيعِ عُقُولِ أُمَّتِهِ، وَ مَا يُضْمِرُ النَّبِيُّ فِي نَفْسِهِ أَفْضَلَ مِنْ اجْتِهَادِ الْمُجْتَهِدِينَ. وَ مَا أَدَّى الْعَبْدُ فَرَائِضَ اللَّهِ حَتَّى عَقَلَ عَنْهُ. وَ لَا بَلَغَ جَمِيعُ الْعَابِدِينَ فِي فَضْلِ عِبَادَتِهِمْ مَا بَلَغَ الْعَاقِلُ. وَ الْعُقَلَاءُ هُمْ أَوْلُو الْأَلْبَابِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَ مَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا أَوْلُو الْأَلْبَابِ﴾.

پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمودند: خدا در میان بندگان چیزی بهتر از عقل تقسیم نکرده است. خواب عاقل از شب‌زنده‌داری جاهل بهتر و سکونت عاقل از مسافرت جاهل برتر است. و خدا

هیچ نبی یا رسولی را نفرستاد مگر آن که عقل را [در او] کامل ساخت و عقل او بیش از عقل همه‌ی اُمَّتش بود و آن چه پیامبر در درون خویش نهان دارد، [و ظاهراً تکاپو و تلاشی از او در بیرون دیده نمی‌شود] برتر از سخت‌کوشی تلاشگران است. و بنده دستورات الهی را تا آن زمان که از جانب خدا فهم نکرده باشد، انجام نداده است. و همه‌ی عابدان در فضائل عبادتشان به آن چه عاقل به آن دست یافته است نمی‌رسند. و عاقلان همان صاحبان خرد می‌باشند که خدای تعالی می‌فرماید: ﴿هیچ کس جز صاحبان خرد، متذکر نمی‌شود﴾.

۱. حشر (۵۹): ۲.

۲. ﴿و ما یذکر...﴾: بقره (۲): ۲۶۹.